

Hans Bouman

Over *The Discomfort of Evening*

In gesprek met Marieke Lucas Rijneveld en Michele Hutchison

Hans Bouman (1955) studeerde Engelse taal- en letterkunde aan de Universiteit Utrecht en is sinds 1985 als recensent Engelstalige fictie verbonden aan de Volkskrant. Hij vertaalde in een ver verleden romans van Paul Theroux, J.G. Ballard en Paul Bailey en heeft daar een groot respect voor het vertalersvak aan overgehouden.

Marieke Lucas Rijneveld (1991) debuteerde in 2015 met de dichtbundel Kalfsvlies, die werd bekroond met de C. Buddingh' Prijs voor het beste poëziedebuut. Ze groeide op in een gereformeerd boerengezin in Noord-Brabant en woont tegenwoordig in Utrecht, de stad die haar in 2015 het C.C.S. Cronestipendium toekende. In januari 2019 verscheen haar tweede dichtbundel Fantoommerrie. Deze bundel won de Ida Gerhardt Poëzieprijs 2020 en stond op de shortlist van de Herman de Coninckprijs voor poëzie 2020. Haar debuutroman De avond is ongemak verscheen in 2018 en stond op de longlist van de Libris Literatuur Prijs 2019 en werd bekroond met de ANV Debutantenprijs. De vertaalrechten van De avond is ongemak zijn verkocht aan 37 landen en de Engelse vertaling, The Discomfort of Evening, werd bekroond met de prestigieuze International Booker Prize 2020.

Michele Hutchison (1972) werkte in Londen als redacteur, maar ging na haar komst uit Engeland Nederlands studeren aan de Volksuniversiteit en ontwikkelde zich tot een veelgeprezen literair vertaler van romans, non-fictie, poëzie, graphic novels en kinderboeken. Ze vertaalde o.m. Ilya Leonard Pfeijffer (La Superba), Esther Gerritsen (Roxy), Tom Lanoye (Fortunate Slaves), Sander Kollaard (Stage Four, bekroond met de Vondel Translation Prize) en Annejet van der Zijl (The American Princess). Samen met Rina Mae Acosta schreef ze De gelukkigste kinderen van de wereld / The Happiest Kids in the World.

Dit stuk verscheen eerder in de Volkskrant en VertaalVerhaal dankt deze krant voor de toestemming het hier te mogen plaatsen.

© Het copyright op dit Vertaalverhaal berust bij de auteur

Over *The Discomfort of Evening*

In gesprek met Marieke Lucas Rijneveld en Michele Hutchison

Gaat Marieke Lucas Rijneveld komende week met *The Discomfort of Evening* (*De avond is ongemak*) als eerste Nederlandse schrijver de International Booker Prize binnenslepen? Voorlopig is zij al de eerste Nederlander die de shortlist van de prijs heeft gehaald. Daarop staat ze overigens nadrukkelijk samen met vertaler Michele Hutchison, want de International Booker Prize lauwert zowel auteur als vertaler.

Ook vorig jaar sleepte een Nederlandse roman een nominatie in de wacht: Tommy Wieringa's *The Death of Murat Idrissi* (vertaling: Sam Garrett) haalde de longlist. Met twee achtereenvolgende nominaties lijkt een voorspelling van criticus Eileen Battersby uit 2018 uit te komen: 'Nederlanders hebben een nieuwsgierige, onderzoekende instelling,' stelde ze. 'Dat vind je terug in hun literatuur: avontuurlijke exploraties van de menselijke ziel. De Nederlandse literatuur is, in goed Engels, *heartbreaking and sophisticated*.'

En ze vervolgde: 'Ik heb vertrouwen in de toekomst van de Nederlandse roman op de Britse Eilanden. Ik verwacht dat Nederlandse en Vlaamse auteurs de komende jaren hoge ogen gaan gooien bij de nominaties van de International Booker Prize. Kwaliteit zal zich uiteindelijk doen gelden.'

Battersby, eind 2018 omgekomen bij een auto-ongeluk, vervulde met haar enthousiasme een pioniersrol. Britten lezen niet zo veel uit andere taalgebieden. Slechts 5 procent van de boekverkopen in hun land betreft vertalingen, al is er wel sprake van een stijgende lijn. Ter vergelijking: op de Nederlandse boekenmarkt heeft het vertaalde boek een aandeel van 31 procent.

Maar de belangstelling en de waardering van de Britten groeit. Toen uitgeverij Faber & Faber *The Discomfort of Evening* in maart van dit jaar publiceerde, werd de roman gepresenteerd als het 'lead literary debut' van het voorjaar. Faber-redacteur Ella Griffiths toen: 'Dit boek is iets bijzonders. Rijneveld heeft een taalwereld geschapen die volkomen uniek is: haar wilde, opvallende beeldspraak staat in al zijn gruwel en schoonheid voor altijd in mijn hersens gegrift. Ik kan me niet herinneren dat we bij de uitgeverij ooit zo enthousiast zijn geweest over een debuutroman – en ik kan niet wachten om het met anderen te delen.'

Groot succes

Dat delen lukte prima: de critici waren laaiend enthousiast. 'Een zeer opmerkelijk debuut' en 'een belangrijk nieuw talent' schreef *The Observer*. 'Een van de tien beste vertaalde boeken,' meende *The Guardian*, die Michele Hutchisons vertaling prees om de 'soepele afwisseling van taalregisters', waarmee ze hoofdpersoon Jas 'een sterke, unieke stem' geeft. *The Times* stak de loftrumpet over de 'elektriciteit' van het boek en *The Irish Times* noemde het 'een boek dat je niet snel zult vergeten'.

Rijneveld zelf is een beetje overvallen door de Britse ontvangst van haar roman. 'En er volgen nog edities in twintig andere landen. Dat is bizar,' zegt ze.

‘Vooral ook omdat het zo’n Hollands verhaal is, met veel huzarensalade, *De Muzikale Fruitmand*, Boudewijn de Groot, Dieuwertje Blok, enzovoort. Toch willen mensen het graag lezen, herkennen ze zich in de beklemming of in Jas en zijn ze nieuwsgierig naar de binnenkant van een gereformeerd gezin.’

Ter opfrissing van het geheugen: Rijnvelds roman vertelt het verhaal van het meisje Jas, dat aan het begin van het boek 10 jaar is. Ze woont op een melkveeboerderij. Het eerste hoofdstuk beschrijft hoe, op een dag vlak voor Kerstmis, haar broer Matthies bij het schaatsen door het ijs zakt en verdrinkt. Jas voelt zich schuldig: uit angst dat haar vader haar lievelingskonijn als kerstmaaltijd zal opdienen, heeft ze eerder die dag God gebeden om het dier te laten leven en in plaats daarvan haar broer te nemen.

De dood van Matthies werpt een schaduw over het gezin. De ouders zijn ontroostbaar, moeder eet nauwelijks meer, Jas weigert voortaan haar jas uit te doen – zomer of winter, binnen of buiten – en raakt geconstipeerd. Ze bouwt een magisch wereldbeeld op waarin onder meer wreedheid tegen dieren en seksuele fantasieën een rol spelen.

Als Jas op school over de Tweede Wereldoorlog leert en ontdekt dat ze op dezelfde dag jarig is als Hitler, 20 april, raakt ze geobsedeerd door de Holocaust en ontwikkelt ze de fantasie dat er Joden in de kelder van de boerderij zitten ondergedoken. Niet alle verwijzingen naar de oorlog hebben overigens de vertaling gehaald. Zo stond de Britse uitgever erop dat een Hitlergrap (‘Waarom pleegde Hitler zelfmoord? Omdat hij de gasrekening niet kon betalen’) werd verwijderd.

Gevoelig publiek

Vertaler Michele Hutchison: ‘Bij Faber wilde men voorkomen dat lezers zich ongemakkelijk zouden voelen bij dergelijke passages. Het Britse lezerspubliek is minder tolerant en gevoeliger voor discriminatie dan het Nederlandse. Engelse uitgever benaderen steeds vaker zogeheten *sensitivity readers* om manuscripten te lezen op zaken waaraan lezers aanstoot zouden kunnen nemen.’

Rijnveld heeft diep in haar hart wel een beetje spijt dat ze toestemming heeft gegeven de grap te verwijderen. ‘Soms vind je je eigen grappen nu eenmaal te leuk, maar slaan ze niet aan bij de ander of raken ze een gevoelige snaar, en dat wilde ik niet.’

Ook werd hier en daar gesneden in de beschrijvende passages. ‘Door in de minder krachtige en wat herhalende vergelijkingen te snoeien, meende redacteur Ella Griffiths, zouden de briljante en unieke beelden, die er volop zijn, meer ruimte en glans krijgen,’ vertelt Hutchison. ‘Daar is denk ik wel wat voor te zeggen.’

Wat wel zo veel mogelijk behouden moest blijven, waren de typisch Nederlandse details. ‘Die geven het boek een eigen karakter en maakt het ook vanuit verkoop oogpunt interessant.’ Uiteraard stelde dat Hutchison voor de nodige uitdagingen. Zo speelt het *Sinterklaasjournaal* een belangrijke rol in het boek, maar als je dat feest noemt, moet je een heleboel uitleggen en dat zou een stijlbreuk opleveren. Dus verdwenen de Pieten in de vertaling – *Saint Nicholas* snappen de Britten nog wel – en presenteert Dieuwertje Blok een ‘pre-Christmas show’.

Verder zijn er nu eenmaal geen Britse equivalenten voor cervelaatworst, eigenheimers, Friese doorlopers, noren, juskuiltjes, buutvrij en blaarkoppen. Hutchison: ‘En dat huzarensalade in het Engels *Russian salad* heet is in dit verband natuurlijk doodjammer.’

Zinnen opbreken

Toch blijft het oer-Hollandse karakter van de roman in de Engelse vertaling fier overeind, niet in de laatste plaats omdat Hutchison zeer vertrouwd is met de agrarische termen waarmee het boek is doorspekt: ze groeide zelf op in een boerendorp. Ook de poëtische kracht van Rijnvelds taalgebruik is behouden gebleven. Wel heeft Hutchison, om dat te bewerkstelligen, soms langere zinnen in kortere moeten opdelen. ‘Om syntactische redenen kun je in het Engels minder gemakkelijk zinsdelen aan een zin toevoegen zonder dat het houderig wordt. Om de frisheid van de tekst te behouden moest ik soms zinnen opbreken.’

Jas heeft in de vertaling gewoon haar Hollandse naam behouden. Hutchison verzon de nodige alternatieven: Parker (spreek uit: ‘parka’) en Coaty bijvoorbeeld. Jacky viel al snel af: te voor de hand liggend. Uiteindelijk is in overleg met de uitgever besloten dat een niet-Engelse naam het passendst was bij dit ontzettend niet-Engelse boek.

Bleef nog één probleem over: hoe vertaal je het veelvuldig voorkomende woord ‘poepgat’? Hutchison: ‘Anus is een te klinische term voor een 10-jarige, *butthole*, *arsehole* en *asshole* klinken te volwassen. Dus koos ik voor *poo hole*. Omdat er ook een Amerikaanse editie van het boek komt, die gelijk is aan de Britse, las er een Amerikaanse redacteur mee en die vond *poo hole* te Brits. Amerikanen zeggen *poop*. Uiteindelijk kwam ik op *bum hole*. Daar kon iedereen goed mee leven.’

International Booker Prize

De International Booker Prize is van 2005 tot 2015 (onder de naam Man Booker International Prize) elke twee jaar uitgereikt aan een levende auteur met een oeuvre van redelijke omvang, van wie het werk in Engelse vertaling beschikbaar is. In 2007 behoorde Harry Mulisch tot de vijftien genomineerden.

Sinds 2016 wordt de prijs jaarlijks toegekend voor een roman en wordt zowel een longlist als een shortlist bekendgemaakt. Het prijzengeld van 50 duizend pond wordt gelijkelijk verdeeld over de auteur en de vertaler.

Een kleine week na de publicatie van dit interview werd op 26 augustus 2020 bekendgemaakt dat *The Discomfort of Evening* als eerste Nederlandse roman de International Booker Prize had gewonnen.